

STADIUL ECONOMIEI MONETARE A SOCIETĂȚII GETO-DACICE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. AL II-LEA î. e. n.

de OCTAVIAN ILIESCU

Au trecut mai bine de o sută de ani de la apariția primelor cercetări dedicate studiului monedelor emise de către geto-daci¹ și, cu tot progresul realizat între timp, a rămas încă neelucidată o problemă de un interes capital, aceea a rolului pe care l-au îndeplinit în viața societății locale emisiunile monetare proprii ale diverselor triburi sau uniuni tribale geto-dacice. Evident, de o adevărată economie monetară, în sensul strict al acestei noțiuni, care cere o largă folosire a banilor, cu funcții multiple în procesul economic, nu poate fi vorba, dacă ținem seama de organizarea socială a geto-dacilor, păstrând, până la Burebista, vechile tipare tribale. Într-adevăr, inexistența unui stat organizat, adoptând unul din modelele bine cunoscute ale antichității, a reprezentat timp de două secole un obstacol de netrecut în calea înfirișării și dezvoltării unei asemenea economii. Se pune însă întrebarea: ce rol aveau totuși monedele emise în cantități din ce în ce mai mari de aceste triburi sau uniuni tribale geto-dacice, în cadrul economic dat? În această privință, unii autori au mers până la a considera că moneda nu reprezenta pentru geto-daci decât "o formă mai practică, numoidală, a mărfii metal"². Oare numai la aceasta să se fi redus rolul monedei - fie ea importată din lumea greco-macedoneană, fie provenind din emisiunile proprii - în societatea geto-dacică? Pornind de la o ipoteză, formulată cu aproape patru decenii în urmă, vom încerca astăzi să găsim un răspuns la întrebarea de mai sus.

În toamna anului 1943, am avut prilejul să examinăm, într-o colecție particulară din București, o monedă "barbară"³ de un tip mai puțin obișnuit. Ea se încadra în grupa mai largă a emisiunilor locale din Dacia, care au ca model îndepărtat tetradrahma lui Filip al II-lea cu reprezentarea călărețului regal pe revers⁴. Foarte stilizată, moneda examinată în 1943 prezenta și o particularitate de ordin metrologic, ceea ce ne-a determinat să-i consacram un studiu mai atent, materializat mai întâi într-o comunicare⁵ și apoi într-o notă care a văzut lumina tiparului exact acum un sfert de veac⁶. Ulterior, ca urmare a intervențiilor celui care scrie aceste rânduri, această monedă a intrat în colecția Muzeului regional al Olteniei din Craiova⁷, pe lângă care se proiecta crearea unui mare Cabinet numismatic⁸. Vom vedea îndată care erau particularitățile acestei monede și în ce măsură justificau ele un studiu aparte.

Din punct de vedere iconografic⁹, exemplarul în discuție prezintă pe avers, într-un cerc de perle, un cap uman, cu barbă, în profil spre dreapta, redat foarte stilizat; așa cum arătam în descrierea inițială, se poate distinge cu greu un profil omenesc din liniile înflecite care îl alcătuiesc¹⁰.

Pe revers, este înfățișat un călăreț spre stînga, aplecat puțin spre spate; mîinile lipsesc. Calul are corpul zvelt, coama în vînt și picioarele anterioare înălțate, într-o atitudine cabrată. Două simboluri completează acest tip de revers: sub cal, o ramură de palm, iar înapoia călărețului, o cruce în formă de X, de tipul denumit "crucea sfințului Andrei"¹¹, dar cu brațele terminate în globule¹² (fig.1).

Fig.1. Drahmă getică de tip Dumbrăveni; greutate: 2,94 g.

Greutatea monedei descrise mai sus este de 2,94 g, ceea ce o înscrie în categoria drahmelor¹³, nominal ce reprezintă unitatea în sistemele greco-macedonene adoptate și adaptate și de către geto-daci, pentru nevoile lor proprii.

Cum era firesc, la data cînd am examinat această monedă, am căutat să-i găsim analogii. La vremea aceea, strădaniile depuse în acest scop ne-au permis să identificăm patru exemplare de tip similar, toate avînd pe revers călărețul spre stînga: Desseffy¹⁴ nr.223, a cărui proveniență nu este cunoscută, cîntărind 7,28 g¹⁵; Pink¹⁶, nr.111, prezumat a proveni de la Giurgiu și avînd greutatea de 7,26 g¹⁷; un al treilea exemplar, inedit, aflat la acea dată în colecția L.Gattorno¹⁸, cu greutatea mai redusă: 6,10 g¹⁹. Un alt exemplar, tot cu călărețul spre stînga, fusese publicat mai de mult de către doctorul G. Severeanu, dar fără indicarea provenienței și a greutății²⁰; judecînd însă după modulul lui, poate fi încadrat, de asemenea, în categoria didrahmelor geto-dacice.

Comparînd exemplarul descoperit în 1943, în greutate de 2,94 g, cu cele enumerate mai sus, a căror greutate se ridică la 6,10, 7,26 și 7,28 g, am ajuns la concluzia că prima monedă reprezintă drahma, deci unitatea sistemului monetar, în vreme ce toate celelalte patru exemplare, cunoscute de noi la acea vreme, erau didrahmele aceluiași sistem monetar autohton²¹. Cum, pe de altă parte, existența unor tezaure cuprinzînd nominaluri evident diferite - tetradrahme, didrahme și drab-

me²² - era un indiciu clar că geto-dacii puteau să le deosebească foarte ușor unele de celelalte²³, am considerat că moneda descoperită în 1943 constituia dovada folosirii de către geto-daci a unui sistem monetar propriu, cu valori nominale diferite - în cazul nostru, drahme și didrahme - emise în același timp și în același loc și circulând simultan²⁴. Prin urmare, cel puțin pentru o anumită treaptă a evoluției economice cunoscute de societatea geto-dacică, argumentele prezentate ne îndreptățeau să admitem crearea unui sistem monetar propriu, cu două nominaluri de valori diferite: drahma și didrahma geto-dacice.

De la apariția acestei lucrări, anii au trecut, fără ca teza de mai sus, formulată încă din 1944, să trezească vreun ecou în literatura de specialitate. Dar în 1955, Constantin Daicoviciu, pornind de la constatarea că monedele geto-dacice nu poartă legende sau semne caracteristice ale unei autorități de stat - de altfel, inexistentă în societatea locală pînă în sec. I f.e.n. - afirma, așa cum am amintit la început, că aceste monede nu reprezentau decît "o formă mai practică, numoidală, a mărfii metal"²⁵. Evident, o asemenea concepție ducea la negarea totală a oricăror forme de economie monetară în Dacia, fie ele cît de rudimentare și sporadice. O dovadă concludentă a faptului că însuși autorul citat și-a dat seama de caracterul extrem al tezei sale și de inconsistența ei poate fi găsită în trecerea ei sub tăcere de către același Constantin Daicoviciu în sinteza pe care a redactat-o, cu cinci ani mai tîrziu - în 1960 -, despre civilizația geto-dacilor²⁶. Tot în același an, luarea în discuție a tezei lui Constantin Daicoviciu îi oferea lui Constantin Preda prilejul de a formula rezerve serioase asupra temeiniciei ei²⁷; ne exprimăm însă nedumerirea pentru faptul că în cadrul acestei largi discuții, autorul citat omite totuși să amintească teza care admitea existența unui sistem monetar propriu la geto-daci și care a apărut încă din 1947 într-o publicație de specialitate ușor accesibilă unui cercetător român. Vom regăsi această omisiune și în reluarea discuției asupra tezei lui Constantin Daicoviciu, în monografia consacrată monedelor geto-dacilor²⁸.

În ce ne privește, ne-am oprit din nou asupra punctului de vedere expus în 1944/1947 cu prilejul publicării unor note sumare despre tezaurul descoperit în 1938 la Mînăstirea²⁹ (azi în jud. Călărași). Am arătat atunci că monedele geto-dacice din acest tezaur au ca prototip autohton o serie de tetradrahme geto-dacice de tipul I Moșil³⁰, denumit astăzi curent tipul Prundu-Jiblea³¹, cu o greutate medie de 12,50 g, tip care își încheie evoluția cu didrahmele de tip Vîrteju, avînd o greutate medie de 6,50 g³². Cum monedele din tezaurul de la Mînăstirea au greutatea medie de 8,50 g, s-a ivit problema încadrării lor ponderale, între cele două limite: tetradrahmele de tip Prundu-Jiblea și didrahmele de tip Vîrteju. Negăsind o soluție convingătoare, ne-am exprimat unele rezerve față de teza noastră anterioară, considerînd că geto-dacii, adoptînd un anume etalon ponderal, l-au adaptat și ajustat la nevoile economiei autohtone, ceea ce a generat variații de greutate frecvent în-

inflnite³³. S-a strecurat însă aici o eroare de raționament, asupra căreia vom reveni la timpul potrivit.

În 1966, Iudita Winkler publică un interesant studiu despre monedele de valoare mărunță ale sistemului monetar geto-dacic³⁴. Examinând întregul material cunoscut pînă la acea dată, autoarea împarte monedele de modul și greutate reduse³⁵, găsite în Dacia, în cinci grupe tipologice³⁶, iar din punct de vedere metrologic, deosebește două nominaluri: drahme, mai numeroase, și hemidrahme, mai rar întâlnite, dar a căror existență i se pare nefindoielnică³⁷. Reținem deci că, după părerea Iuditei Winkler, sistemul monetar geto-dacic a cunoscut nu numai tetradrahme și didrahme, a căror emitere locală e unanim admisă, ci și drahme și chiar hemidrahme, între nominalurile de valori diferite existînd uneori concordanțe tipologice³⁸.

Ajungem în sfîrșit la ultima monografia de importanță majoră, dedicată studiului monedelor emise de geto-daci și realizată de Constantin Preda³⁹. Rod al unor cercetări laborioase, care au durat peste un deceniu⁴⁰, această amplă sinteză are ca obiectiv un material foarte bogat și extrem de complex, cercetat de autor fie direct, în numeroase colecții din țară și din străinătate, fie indirect prin parcurgerea publicațiilor de specialitate care îi consemnează existența. Ca metodă autorul a ales, ca și, în trecut, R. Forrer⁴¹, Const. Moisil⁴² și K. Pink⁴³, iar mai recent Iudita Winkler⁴⁴, tratarea materialului numismatic grupat pe tipuri. Aplicînd această metodă, succesiunea și înlănțuirea tipurilor este determinată de criteriile stilistice care, uneori, pot releva și o departajare cronologică a emisiunilor respective. Urmărindu-ne însă tratarea fiecărui tip în parte, materialul numismatic prezent în același tezaur este studiat dispersat, după tipurile diferite ce se întîlnesc laolaltă, ceea ce implică în unele cazuri riscul săvîrșirii unor erori de cronologie⁴⁵. Un capitol final al lucrării de care ne ocupăm reunește, sub titlul: Considerații generale⁴⁶, contribuțiile de sinteză ale autorului, formulate pe baza studierii numeroaselor tipuri monetare geto-dacice. În cadrul acestui capitol, e inclus nu un paragraf ce tratează despre Nominal și modul⁴⁷. Aici, autorul procedează la o trecere în revistă a nominalurilor emise de geto-daci, în cursul întregii perioade de activitate a monetărilor locale. Astfel, ni se spune încă de la începutul paragrafului în discuție că "urmărind ... emisiunile din Dacia se constată că în special greutatea lor variază în funcție de epocă"⁴⁸. Mergînd mai departe, autorul arată că "toate monedele emise în sec. al III-lea și la începutul sec. al II-lea f.e.n. au diametrul constant de circa 23-26 mm și o greutate variînd între 13-15 g"⁴⁹. Fac excepție: emisiunile de tip Larissa-Amphipolis și cele așa-zise "fără bărbie", care au un diametru mai mic, dar greutatea între aceleași limite, și imitațiile de tipul tetradrahmelor Alexandru cel Mare - Filip al III-lea, cu un diametru de 27-30 mm și greutatea de 15-17 g⁵⁰. Aceste valori ponderale coboară în cursul sec. al II-lea f.e.n., ajungînd la 5-7 g pentru tipurile Adîncata și Vrteju-București și la ~5-6 g pentru

tipul Inotești-Răcoasa⁵¹. Autorul subliniază aspectul particular, din punct de vedere metrologic, al monedelor de tip Dunbrăveni, care înglobează piese în greutate de 10-11 și 4-6 g; cu toată această diferență de valori ponderale, nu crede că are temeiuri suficiente pentru a considera pe cele din urmă ca fiind subdiviziuni ale celor dintâi⁵². Citează cazul monedelor de tip Rădulești-Hunedoara, Petelea, Chereleuș, cu diametrul de 31-34 mm și cântărind 12 pînă la 6 g, monede considerate a fi tetradrahme, cu toată diferența de greutate ce se constată⁵³. În sfîrșit, autorul examinează pe larg emisiunile de monede mărunte, admitînd "prezența în rîndul monedelor geto-dacice a unor subdiviziuni", dar nu acceptă existența unor hemidrahme⁵⁴. Constantin Preda nu examinează însă deloc posibilitatea ca geto-dacii să fi adoptat, la un moment dat, un sistem monetar propriu; ceva mai mult, singura dată, cînd folosește în lucrarea sa sintagma "sistemul monetar al daco-geților"⁵⁵ (semnele citării aparțin lui C.P., n.n.), ea reprezintă un simplu citat din titlul: Drahma și hemidrahma în sistemul monetar al daco-geților⁵⁶. De altfel, în indicele de la sfîrșitul monografiei lui Constantin Preda nu se găsește vocea: sistem monetar.

Acesta era stadiul problemei în anul 1979, cînd valorificarea unor documente inedite privitoare la tezaurul de la Comana⁵⁷ ne-a readus-o în obiectivul imediat al preocupărilor. Ulterior, descoperirea și publicarea unor noi tezaure de monede geto-dacice și compararea lor cu altele, cunoscute nmi de mult, dar insuficient exploatate sub aspectul care ne interesează aici, ne-a îndemnat să reluăm examinarea tezei expuse în 1944/1947, pentru a vedea dacă, într-adevăr, geto-dacii au folosit vreodată un sistem monetar propriu, cu două sau mai multe nominaluri de valori diferite, dar avînd un anumit raport, unele față de altele.

Să începem cu examinarea tezaurului descoperit în anul 1915 la Comana⁵⁸, frecvent menționat în bibliografia de specialitate⁵⁹, dar care a făcut pînă acum obiectul numai al unor cercetări parțiale. Potrivit informațiilor înregistrate în 1916 de către Const.Moisil⁶⁰, acest tezaur era alcătuit din circa 300 monede geto-dacice, imitații ale tetradrahmelor⁶¹ lui Filip al II-lea, avînd pe avers capul degenerat al lui Zeus, iar pe revers un cal înform și în lac de călăreț, două sau trei globule; mai departe, autorul citat precizează că din aceste monede, cea mai mare parte au intrat în colecția Academiei Române⁶². Cercetînd registrul inventar al colecțiilor Cabinetului numismatic pe anii 1911-1916⁶³, am constatat că la înregistrările 833 din 1 iunie și 845 din 10 iunie 1915, Const.Moisil consemna intrarea unui număr de 159, respectiv 48 monede din tezaurul de la Comana⁶⁴, deci în total 207 piese, aproximativ 70% din totalul prezumat. Toate aceste monede au fost evacuate în 1917, împreună cu întreaga colecție a Cabinetului numismatic, la Moscova, de unde au fost restituite în 1956 și repartizate în 1959 Institutului de arheologie din București, în a cărui colecție vor putea fi identificate, ca urmare a unor viitoare cercetări⁶⁵.

Celelalte piese provenind din acest tezaur, pînă la totalul prezumat de circa 300, au luat drumul colecțiilor particulare, unde, pentru cele mai multe, li e-a pierdut orice urmă⁶⁶. Fac excepție două sau poate trei grupuri mai compacte, care au putut fi regăsite în colecția dr. G. Severeanu⁶⁷, deși informațiile ce s-au păstrat asupra provenienței lor nu sînt întotdeauna precise și sigure. Potrivit cercetărilor întreprinse de Constantin Preda, în această colecție se mai găsesc următoarele loturi de monede ce fac parte din tezaurul de la Comana: 46 didrahme geto-dacice de tip Adîncata⁶⁸; 33 didrahme geto-dacice de tip Vrîrteju⁶⁹; 2 didrahme geto-dacice de tip Cojasca⁷⁰; 72 drahme geto-dacice de tip Filip al III-lea⁷¹ și, probabil, 29 tetradrahme geto-dacice de acest ultim tip⁷².

În total, din tezaurul de la Comana, s-ar mai păstra astăzi în colecția Severeanu 182 piese, de tipurile specificate mai sus. Dacă la acestea se mai adaugă cele 207 exemplare achiziționate de Academia Română în 1915, precum și un număr incert, intrate la aceeași dată în alte colecții particulare⁷³, reiese că tezaurul de la Comana depășea totalul de circa 300 piese, indicat de Const. Moisil în cronică sa din 1916, trecînd chiar și peste 400 piese componente⁷⁴. Mai importantă ni se pare însă particularitatea de a îngloba emisiuni autohtone ce reprezintă trei nominaluri diferite: didrahme, drahme și, probabil, tetradrahme.

Al doilea tezaur la care ne vom referi, în cadrul acestei cercetări, este cel descoperit în 1912 la Sadova (jud. Dolj)⁷⁵. Nici acesta nu a fost publicat integral pînă astăzi, dar, comparînd informațiile risipite într-o seamă de lucrări, se pare că el cuprindea: tetradrahme geto-dacice de tipurile Criciova⁷⁶, Medieșu Aurit⁷⁷, Dobrești⁷⁸ și Filip al III-lea⁷⁹, precum și didrahme geto-dacice de tipurile Adîncata⁸⁰ și Vrîrteju⁸¹. Observăm deci că aici s-au găsit împreună două categorii de nominaluri autohtone: tetradrahme și drahme, chiar dacă tetradrahmele nu au ca bază același etalon ponderal⁸².

Un alt tezaur ee ne interesează, în legătură cu problema dezbătută aici, este cel descoperit în 1971-1977 (în loturi succesive) la Opțișani (jud. Olt)⁸³; cuprinde 93 monede geto-dacice și anume: 82 tetradrahme și 11 drahme, toate de tip Filip al III-lea⁸⁴. De data aceasta, două nominaluri diferite, dar de același tip și emise pe baza aceluiași etalon ponderal.

Ultimul tezaur a fost descoperit în 1940 (?) la Urseiu (jud. Dâmbovița)⁸⁵ și face obiectul unui studiu monografic în curs de publicare⁸⁶. Din datele comunicate pînă la redactarea acestor rînduri⁸⁷, reiese că acest tezaur cuprinde peste 400 monede geto-dacice, cele mai multe didrahme de tip Adîncata, iar în două loturi mai mici, tetradrahme de tip Filip al III-lea și drahme de un tip nedeterminat, denumit provizoriu de autorul comunicării "tip Urseiu"⁸⁸, dar care redă probabil într-un mod rudimentar tipul drahmelor lui Filip al III-lea. De data aceasta avem de-a face în mod cert cu un tezaur alcătuit din trei cate-

tegorii de nominaluri autohtone: tetradrahme, didrahme și drahme.

La descoperirile înșirate mai sus pot fi însumate o serie de alte tezaure cu caracteristici similare - având în compunerea lor emisiuni locale de nominaluri diferite -, care s-au găsit în dreapta Dunării, în Bulgaria. Vom aminti aici doar câteva: Glavați (Vrața), imitații de tetradrahme și de drahme de tip Filip al III-lea⁸⁹; Pîrgovo (Ruse), didrahme de tip Vrteju și imitații de tetradrahme de tip Filip al III-lea⁹⁰; Radanovo (Tîrnovo), imitații de tetradrahme și de drahme de tip Filip al III-lea⁹¹; Ruse, imitații de tetradrahme de tip Filip al III-lea și didrahme de tip Adîncata⁹².

Ce rezultă din compararea acestor tezaure găsite atât în stînga, cât și în dreapta Dunării ? Dacă facem abstracție de tipurile reprezentate, constatăm că ele au următoarele trăsături comune:

1. toate au în compunerea lor exclusiv emisiuni autohtone;
2. aceste emisiuni înglobează nominaluri bine determinate, care au circulat și au fost tezurizate împreună, în compunerea aceluiași tezaur intrînd două sau chiar trei nominaluri diferite: tetradrahme și didrahme (Sadova-Dolj, Pîrgovo și Ruse în Bulgaria); tetradrahme și drahme (Optășani-Olt, Glavați și Radanovo în Bulgaria); tetradrahme, didrahme și drahme (probabil Comana-Giurgiu, Urselu-Dîmbovița);
3. toate aceste tezaure cuprind monede care au fost emise în aceeași perioadă și anume, în linii mari, în a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n.;
4. toate tezaurele menționate mai sus se răspîndesc pe o arie restrînsă, atât în nordul, cât și în sudul Dunării⁹³.

În lumina constatărilor expuse în rîndurile precedente, se poate considera azi că în sînul societății geto-dacice de pe ambele maluri ale Dunării s-a ajuns în a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n. la un stadiu de dezvoltare economică înaintată, care a determinat crearea și folosirea curentă a unui sistem monetar propriu. Acest sistem era bazat pe două sau trei nominaluri, cu raporturi precise unele față de altele. Oscilațiile de greutate ce se întîlnesc la monede care au aceeași valoare nominală nu pot împiedica distingerea lor, în procesul de circulație, de nominalurile ce se află pe treapta superioară sau pe cea inferioară. Cu alte cuvinte, diferența dintre drahme și didrahme, între acestea și tetradrahme, era apreciată cu ușurință de către geto-daci, oricît de mare ar fi fost ecartamentul dintre greutățile maxime și cele minime ce se constată la fiecare nominal în parte. Aceste diferențe se datoresc unor imperfecțiuni tehnice și sînt foarte frecvente chiar în cazul monedelor emise de state puternic dezvoltate ale antichității: cetățile grecești, regatul Macedoniei și cele elenistice, Roma republicană și, mai tîrziu, Imperiul roman.

Argumentele expuse mai sus aduc deci confirmarea tezei formulate încă din anii 1944/1947 despre crearea și folosirea de către geto-daci, la o anumită dată, a unui adevărat sistem monetar propriu, cu nominaluri de valori determinate. Dar din examinarea tezaurelor citate

aici, a reieșit clar că atât în 1944/1947, cât și în 1965, în raționamentul nostru s-a strecurat o eroare de concepție cu efect restrictiv. Ea constă din postulara existenței unor serii de nominaluri diferite, având același tip. Asemenea cazuri pot fi întâlnite și în numismatica geto-dacică; așa, de exemplu, monedele de tip Dumbrăveni pot fi încadrate unele în categoria tetradrahmelor, altele - cele mai multe - ca didrahme și, în sfârșit, a treia categorie este reprezentată de drahme⁹⁴. Un alt exemplu ni-l oferă tetradrahmele și drahmele geto-dacice de tip Filip al III-lea din tezaurile de la Comana, Optășani și Urseiu, despre care am vorbit anterior. Nu era însă absolut necesar ca nominalurile de valori diferite să reproducă același tip; aceeași funcție - reprezentarea unor valori diferite - putea fi îndeplinită tot atât de bine și de nominaluri ce se deosebeau din punct de vedere iconografic: didrahmele de tip Adâncata sau Vîrteju, în raport cu tetradrahmele și drahmele de tip Filip al III-lea. Ar fi deci greșit să restrîngem existența sistemului monetar geto-dacic numai la seriile de tip Dumbrăveni sau Filip al III-lea.

O a doua concluzie ce se degajează, din examinarea materialului numismatic de care dispunem astăzi, impune, așa cum s-a arătat mai sus, circumstanțierea apariției sistemului monetar propriu în societatea geto-dacică: în timp, a II-a jumătate a sec. al II-lea f.e.n.; teritorial, pe o arie ce se întinde la nord de Dunăre de la Jiu pînă la Prahova, cu jaloane simetrice la sud de Dunăre, de la Glavățila apus pînă la Ruse în răsărit. Nu vom încerca însă, dată fiind lipsa unor izvoare mai concludente, să atribuim paternitatea acestei inițiative de politică monetară unui anumit trib sau unei anumite uniuni tribale geto-dacice⁹⁵; în stadiul actual al cercetărilor o astfel de încercare ar fi, după părerea noastră, prematură.

În legătură cu emiterea de către geto-daci a nominalului celui mai mărunt ni se pare necesar a face două precizări. Mai întâi, indiferent de tipul adoptat - Filip al II-lea, Alexandru cel Mare sau Filip al III-lea⁹⁶ -, ca și de oscilațiile de greutate, este vorba în toate cazurile de același nominal și anume de dragma geto-dacică, unitatea sistemului monetar autohton⁹⁷. De acord cu părerea exprimată în ultima vreme de Constantin Preda⁹⁷, considerăm că geto-dacii nu au emis, alături de acest nominal, și hemidrahme, așa cum au presupus anterior Corneliu Secășanu⁹⁸ și Iudita Winkler⁹⁹. Oricît de intensă ar fi fost dezvoltarea economică cunoscută de societatea geto-dacică în a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n., nu credem că ea ar fi putut atinge acel stadiu care să creeze condițiile necesare pentru emiterea și a unor monede divizionare, a unor hemidrahme. Cele trei nominaluri identificate astăzi cu certitudine - tetradrahma, didrahma și dragma, ultima reprezentînd unitatea sistemului monetar geto-dacic - erau de bună seamă suficiente pentru a exprima diferențele de valoare ce apăreau în cadrul schimbului economic. Chiar și în acest caz, concepția economică la care ajunsese societatea geto-dacică, în a doua jumătate a sec. al II-lea

f.e.n. și cel puțin în limitele teritoriale precizate mai sus, ni se pare cu totul remarcabilă, deoarece ea vădește multiplele funcții pe care le îndeplineau banii, aici și atunci, în viața de toate zilele.

A doua precizare este sugerată de particularitățile răspîndirii acestor monede mărunte, a drahmelor geto-dacice. Examinînd lista descoperirilor de acest gen, publicată în ultimii ani de Constantin Preda¹⁰⁰, se constată că monedele din această categorie s-au găsit mai mult izolate și anume, în nu mai puțin de 16 localități¹⁰¹ și în nu mai trei tezaure: Comana, Cugir și Oancea¹⁰², la care se adaugă alte două, Optășani și Urseiu, ce erau necunoscute în momentul în care autorul citat își redacta lucrarea la care ne-am referit. În rîndul descoperirilor izolate întîlnim cinci cazuri în care drahme geto-dacice au fost găsite chiar în așezări geto-dacice și anume la Căscioarele, Cernatu, Popești, Tînosu și Zimnicea¹⁰³. Acest fapt este deosebit de semnificativ, deoarece ne arată că moneda mărunță, dragma sistemului monetar autohton, pătrunsese adînc în mecanismul schimbului economic local, căpătînd o pondere însemnată în acest proces. Ni se oferă astfel o mărturie cum nu se poate mai grăitoare despre stadiul de dezvoltare la care ajunsese economia monetară a geto-dacilor, în a doua jumătate a sec. al II-lea f.e.n. și mai cu seamă spre sfîrșitul acestui secol. În aceste condiții și cu aceste particularități se încheia ultimul act al evoluției monetăriei geto-dacice de tip tradițional, creîndu-se premisele necesare pentru trecerea la o nouă fază, dominată de data aceasta de o altă monedă puternică a lumii antice, denarul Romei.

NOTE

- 1 Ca punct de plecare în studierea sistematică a monedelor geto-dacice poate fi considerat, după părerea noastră, articolul publicat de C. Bolliac, Arheologia, în "Trompeta Carpaților", 9, 1871, nr. 939 din 9/21 septembrie, p.4. O trecere în revistă sumară a cercetărilor de numismatică geto-dacică, întreprinse atît în țară, cît și în străinătate, la Constantin Preda, Monedele geto-dacilor, Edit. Academiei, București, 1973, p.13-18 (cu completările aduse de Iudita Winkler, Observații și rectificări la "Monedele geto-dacilor", în AMN, 12, 1975, p.96).
- 2 Constantin Daicoviciu, Dacii din munții Orăștiei și începuturile statului sclavagist dac, în SCȘ Cluj, 1, 1950, p.117, V și critica adusă acestei teze de către Iudita Winkler, O mincfch Daku a Gétu, în NSb, 5, 1958, p.21; Constantin Preda, Probleme de numismatică geto-dacică, în SCN, 3, 1960, p.55.
- 3 "barbară", în sensul clasic al termenului, care, la autorii antici, desemna tot ce nu era grec sau roman.
- 4 Se știe că Filip al II-lea, regele Macedoniei (359-336 f.e.n.) a emis două tipuri de tetradrahme de argint, ambele avînd pe avers capul

- laureat al lui Zeus; primul tip reprezintă pe revers pe însuși regele emitent, călărind spre stînga și a fost emis între anii 359-349/348 f.e.n., al doilea tip are pe revers călărețul olimpic nud spre dreapta și a fost emis începînd din 348/347 f.e.n. pînă la sfîrșitul domniei lui Filip al II-lea și chiar după moartea lui V. în acest sens Georges le Rider, Le monnayage d'argent et d'or de Philippe II frappé en Macédoine de 359 à 294, E. Bourgey, Paris, 1977, p. 5. Ambele tipuri ale acestei tetradrahme au servit ca modele pentru emisiunile autohtone din Dacia timp de aproape două secole.
- 5 Octavian Iliescu, Sisteme naționale în economia monetară dacă, comunicare prezentată la ședința Societății Numismatice Române din 6 februarie 1944 (darea de seamă a ședinței în CNA, 18, 1944, p. 231 și în ziarul "Universul" din 9 februarie 1944, p. 3).
 - 6 Oct. Iliescu, Sisteme naționale în economia monetară a dacilor, în BSNR, 38-41, 1944-1947, p. 29-34.
 - 7 Ibidem, p. 33.
 - 8 Cf. Const. Moisil, Un cabinet numismatic al Olteniei, în CNA, 16, 1942, p. 6-9.
 - 9 În 1947, nu am avut la îndemînă o reproducere fotografică a acestei monede; ea apare astăzi pentru prima dată.
 - 10 Oct. Iliescu, op. cit., p. 33.
 - 11 Pentru această denumire, v. Friederich Freiherr v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde, Berlin-Leipzig, 1930, s. v. Kreuz. Cf. Iudita Winkler, recenzie, în SCIV, 21, 1970, p. 524.
 - 12 Neavînd posibilitatea de a revedea moneda examinată în 1943, descrierea de mai sus cuprinde elementele redată la p. 33 din lucrarea noastră citată supra, în nota 6.
 - 13 Ibidem.
 - 14 Dessewffy: Gróf Dessewffy Miklós, Barbár pénzéi, Budapesta, 1910-1915.
 - 15 Cf. Constantin Preda, Monedele geto-dacilor, p. 194, sub. 3. Giurgiu.
 - 16 Pink; Karl Pink, Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn (Dissertationes Pannonicae, ser. II, 15), Budapesta, 1939.
 - 17 Oct. Iliescu, op. și loc. cit.; Constantin Preda, op. și loc. cit.
 - 18 Luigi Gattorno, cetățean italian din București, a adunat în anii 1939-1944 o mare colecție de monede grecești, geto-dacice și romane, obținute adesea din peregrinările sale cu automobilul în județul Brăila și în Dobrogea. Nu este deci exclus ca exemplarul citat să provină din estul Munteniei. Ales membru activ al Societății Numismatice Române în ședința din 21 noiembrie 1939 (CNA, 15, 1940, p. 295), L. Gattorno a publicat în CNA din anii 1940-1943 trei articole de numismatică. În 1950, a emigrat în Italia, decedînd în 1952. Colecția sa a fost vîndută la licitație în 1953 la New York, multe din piesele care o compuneau fiind achiziționate de către Societatea Numismatică Americană.

- 19 Oct. Iliescu, op. și loc. cit.
- 20 Dr. G. Severeanu, Symboles religieux sur les monnaies celtiques, în BSNR, 21, 1926, p. 52, pl. II, 17; tot acolo, o monedă de tip similar, cu același simbol, dar cu călărețul spre dreapta; p. 52 și pl. II, 15.
- 21 Oct. Iliescu, op. cit., p. 33-34.
- 22 Din lista tezaurelor monetare citate ibidem, p. 30-31, trebuie azi să se excludă cel descoperit la Turnu Severin în 1923, ca unul ce cuprinde nu tetradrahme și didrahme, ci numai tetradrahme, atât greco-macedonene, cât și geto-dacice. Despre acest tezaur, v. mai recent Oct. Iliescu, Precizări cu privire la prezentarea unor tezaure de monede grecești găsite în România, în SCIVA, 27, 1976, p. 56-57 (cu întreaga bibliografie anterioară).
- 23 Oct. Iliescu, Sisteme naționale ..., p. 30-31.
- 24 Ibidem, p. 33-34.
- 25 V. mai sus, nota 2.
- 26 C. Daicovicin, în Istoria României, Edit. Academiei, București, 1960, p. 271.
- 27 Constantin Preda, Probleme de numismatică geto-dacică, p. 55-57.
- 28 Constantin Preda, Monedele geto-dacilor, p. 382.
- 29 Oct. Iliescu, Monede geto-dacice. Tezaurul de la Mănăstirea (r. Oltenița), în "Creșterea colecțiilor. Caiet selectiv de informare" (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România), 13-14, 1965, p. 6-12 + pl. I.
- 30 Const. Moisil, Monetele dacilor, în BSNR, 15, 1920, p. 68. Modelul original al acestui tip este tetradrahma lui Filip al II-lea cu călărețul pe revers.
- 31 Constantin Preda, op. cit., p. 149-150.
- 32 Oct. Iliescu, op. cit., p. 9.
- 33 Ibidem.
- 34 Iudita Winkler, Drahma și hemidrahma în sistemul monetar al daco-geților, în AMN, 3, 1966, p. 75-89 + pl. I și 2 fig.
- 35 Denumite de autoare "monede divizionare", ibidem, p. 76 și passim. În concepția sa, această denumire este adoptată pentru a desemna nominalurile mărunte în raport cu cele mari, tetradrahme și didrahme. Termenul nu este însă adecvat, în cazul în care se aplică drahmelor: se știe într-adevăr că dragma este unitatea oricărui sistem monetar folosit în lumea greacă antică și, ca atare, nu poate fi considerată ca o monedă divizionară. Tetradrahmele și didrahmele sînt multipli ai acestei unități și numai hemidrahma, tetrobolul, triobolul, trihemiolbolul, diobolul și obolul - acolo unde aceste nominaluri s-au emis efectiv - intră în categoria monedelor divizionare. În consecință, numai hemidrahmele geto-dacice - dacă asemenea nominaluri există cu adevărat - pot fi considerate monede divizionare. Asupra acestui ultim aspect, a se vedea observațiile judicioase ale lui Constantin Preda, op. cit., p. 379-382 (unde însă denumi-

rea de "monede divizionare" are aceeași aplicație ca și la autoarea mai sus citată).

- 36 Iudita Winkler, op.cit., p.82. În legătură cu tipologia acestor monede, stabilită de autoarea citată, este necesar să facem o rectificare, și anume: moneda provenind din București, cu greutatea de 2,94 g, menționată la p.81 ca fiind bătută după drahmele sau hemidrahmele lui Alexandru cel Mare, este în realitate o drahmă de tip Filip al II-lea. În nota 47 de la p.81 autoarea trimite, pentru această monedă, la lucrarea noastră publicată în 1947 (Sisteme naționale ..., cit.supra), p.34; dar la p.33 a acestei lucrări, am redat o descriere destul de amplă, cu precizarea că este vorba de tipul Filip al II-lea (tip cunoscut azi sub numele de "tipul Dumbrăveni": Constantin Preda, op.cit., p.185). De la Iudita Winkler această eroare a fost preluată tale-quala de Constantin Preda, op.cit., p.332, sub nr.6, București.
- 37 Iudita Winkler, op.cit., p.88 (v. și remarcă de mai sus, nota 35).
- 38 Ibidem.
- 39 Constantin Preda, Monedele geto-dacilor.
- 40 Ibidem, p.11.
- 41 Robert Forrer, Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande, Strasburg, 1908, XI + 373 p., ilus.+ 1 pl.; Ergänzte Neuauflage, Redaktion Karel Castelin, Graz, Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 2 vol., 1968: VI p. + 5 f. + 373 p., ilus.(I); 245 p., ilus. + 20 pl. + 1 hartă (II).
- 42 Const.Moisil, Monetele dacilor, în BSNR, 15, 1920, p.59-78, cu 20 fig. în text.
- 43 Karl Pink, Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn (Dissertationes Pannonicae, ser.II, 15), Budapesta, 1939, 160 p. + 15 pl. + 1 hartă.
- 44 Iudita Winkler, Tipurile monetare ale daco-geților și aria lor de răspândire, în AMN, 5, 1966, p.33-49 și pl.I-VI; 6, 1969, p.67-91 și pl.VII-XIII.
- 45 Un exemplu în acest sens ni-l oferă tezaurul descoperit în 1923 la Hinova, lângă Drobeta Turnu Severin, care cuprinde: tetradrahme postume purtând tipurile și numele lui Alexandru cel Mare și imitații ale unor emisiuni similare; tetradrahme emise de Seleucus I și imitații ale acestor emisiuni; tetradrahme geto-dacice de tip Apollo-Amphipolis. Aceste din urmă sînt prezentate de autorul citat în cadrul tipului "Larissa-Apollo Amphipolis, constituind seriile b și c (p.133-134) pentru acest tip, se propune o datare generală: sfîrșitul sec.al III-lea - începutul sec.al II-lea f.e.n." (p.142) Imitațiile tetradrahmelor emise în numele lui Alexandru cel Mare, provenind din același tezaur, sînt menționate de autor în cadrul tipului Alexandru cel Mare - Filip al III-lea Arideul (p.333, 343). După părerea sa, primele imitații de acest tip ar data de la sfîrșitul sec. al III-lea - începutul sec.al II-lea f.e.n. Dar tezaurul de la Hinova

a fost îngropat (după IGCH 452) pe la 275-250 î.e.n., ceea ce conferă și monedelor geto-dacice din componența lui o cronologie mult mai timpurie decât cea propusă în Monedele geto-dacilor, după criteriile stilistice. Despre tezaurul de la Hinova, v. și nota 22 de mai sus.

În treacăt spus, remarcăm o oarecare inconsecvență în modul folosit de autor pentru a desemna tipul celor mai numeroase monede geto-dacice din tezaurul de la Hinova: tip Larissa (p.476, s.v. Hinova); Larissa-Amphipolis (p.142); Larissa-Apollo (p.141); Larissa-Apollo Amphipolis (p.136). Această terminologie fluctuantă trădează, firește, o oarecare incertitudine în convingerile autorului, deși, după părerea noastră, problema determinării tipului respectiv a fost de mult rezolvată. Cf. și observațiile formulate de Iudita Winkler, Observații și rectificări..., (supra, nota 1), p.100.

- 46 Constantin Preda, op.cit., p.363-432.
- 47 Ibidem, p.377-382.
- 48 Ibidem, p.377-378.
- 49 Ibidem, p.378.
- 50 Ibidem.
- 51 Ibidem.
- 52 Ibidem.
- 53 Ibidem, p.379.
- 54 Ibidem, p.382.
- 55 Ibidem, p.381.
- 56 Iudita Winkler, op.cit., supra, nota 34.
- 57 Oct. Iliescu, Date noi despre o veche descoperire de monede geto-dacice: tezaurul de la Comana, mss, 1979, 26 p. + 5 pl.
- 58 Comana, localitate în jud. Vlaşca, azi în jud. Giurgiu.
- 59 Const. Moisil, Colecțiunea numismatică, în "Creșterea colecțiilor" (Biblioteca Academiei Române), 27, 1915, p.202-203, nr. 62-65; Idem, Monete și tezaure monetare din România și ținuturile românești învecinate (Vechiul teritoriu geto-dac), în BSNR, 13, 1916, p.42, nr.59; idem, Monetele dacilor, BSNR, 15, 1920, p.71 nota 1; Karl Pink, op.cit., p.77; Corneliu Secașanu, Monete și camee, în CNA, 17, 1943, p.166; Bucur Mitrea, Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista, în "Ephemeris Dacoromana", 10, 1943 (1945), p.34, nr.84; Iudita Winkler, Contribuții numismatice la istoria Daciei, în SCȘ - Cluj, 6, 1955, 1-2, p.78, nr.46; idem, O mincih Daku a Gétu, p.28, nr.46; Constantin Preda, op.cit., p.166, 199-201, 203, 207, 211-212, 216, 222-226, 236, 241, 243-244, 333, 336, 339, 341-342, 365.
- 60 Const. Moisil, Monete și tezaure monetare..., p.42, nr.59.
- 61 "Imitații ale staterilor de argint ai lui Filip II" la Const. Moisil, loc.cit. În temeiul unei clasificări mai vechi, azi abandonată, autorul citat denumesc stateri monedele de argint ale lui Filip al II-lea, care au în realitate valoarea de tetradrachme în sistemul monetar.

adoptat de acest rege al Macedoniei.

62 Ibidem.

63 Deși colecțiile Cabinetului numismatic al Academiei au luat ființă încă din anul 1871, primul registru inventar al acestor colecții a fost creat abia în 1911 de către Conet.Moisil, angajat în acel an ca numismat ajutor al Academiei Române. Acest registru se încheie în 1916, când colecțiile au fost împachetate spre a fi evacuate mai întâi la Iași, apoi la Moscova, cu inventar cu tot. A fost restituit în 1956, împreună cu o mare parte din vechile colecții ale Cabinetului numismatic.

64 Registrul inventar pe anii 1911-1916, p.102-103.

65 Această împrejurare explică de ce tezaurul de la Comana nu a făcut până astăzi obiectul unei publicări integrale. În legătură cu cele relatate mai sus, v.Oct. Florescu, Date noi despre o veche descoperire de monede geto-dacice; tezaurul de la Comana, mss.cit.supra, nota 57.

66 După informațiile consemnate într-un manuscris inedit al lui Wilhelm Knechtel, monede provenind din tezaurul de la Comana ar fi fost achiziționate în 1915 de următorii colecționari: Wilhelm Knechtel, 8 ex.; Mihail C.Sutzu, 3 ex.; dr.Constantin Istrati, 3 ex.; Petre Mihaescu, 2 ex.; arhiepiscop Raymund Netzhammer, 1 ex. V. și nota de mai sus.

67 Constantin Preda, op.cit. și loc.cit. supra, în nota 59.

68 Ibidem, p.199-201, 203, 207.

69 Ibidem, p.236, unde totalul monedelor de tip Vrteju este citat ca ridicându-se la 134 piese; urmărind însă clasificarea variantelor acestui tip, redată de autor la p.216, 222-226, nu am putut identifica decât 33 ex. ca făcând parte din colecția dr.G.Severeanu.

70 Ibidem, p.203, tip denumit de autor "cu capul Romei" și încadrat ca seria a VI-a în clasificarea variantelor de tip Adfncata; v. și justificarea acestei denumiri la p.204. În realitate, efigia de pe avers nu poate avea nici o analogie cu capul Romei de pe denarii romani republicani, cum crede autorul citat, deoarece nu se întrezește nici o urmă din coiful zeiței Roma, element fundamental și ca atare nelipsit în iconografia romană, când este vorba de reprezentarea acestui subiect. În ce ne privește, ne raliem părerii mai vechi, care presupune influențe iconografice exercitate de capul lui Dionysos de pe aversul tetradrahmelor emise de orașul Thasos; v. în acest sens Const.Moisil, Tetradrahmele orașului Thasos și ale regiunii Macedonia Primă, în CNA, 17, 1943, p.160 și nota 14; idem, Les tétradrachmes de Thasos et de la Macédoine I-ère et leur circulation en Dacie, în "Balcania", 7/1, 1944, p.16 și nota 1, părere care nu este menționată de Constantin Preda, op.cit., p.204. Am denumit acest tip "Cojasca", după numele unei localități din jud.Dîmbovița, unde s-a găsit în 1936 un tezaur în care s-au identificat pentru prima dată monede geto-dacice de acest tip. Despre acest

tezaur, v. Oct. Iliescu, Precizări cu privire la prezentarea unor tezaure..., p.58-60.

- 71 Constantin Preda, op.cit., p.333, nr.12: Comana.
- 72 Ibidem, p.336, nr.40: Vlașca (fostul județ).
- 73 V. mai sus, nota 66.
- 74 Număr indicat de Vilhelm Knechtel, mss.citat, supra, nota 66.
- 75 Const. Moisil, Monete și tezaure monetare găsite în România..., în BSNR, 10, 1913, p.63, nr.22; Odón Gohl, Barbárpénz-leletek, în "Numizmatikai közlöny", 14, 1915, p.72; Leon Ruzicka, Die Frage der dacischen Münzen, în BSNR, 17, 1922, p.13 (text german) și 38 (versiune românească); Karl Pink, op.cit., p.47, 71, 77-78, 83, 118, 144; Bucur Mitrea, Penetrazione commerciale e circolazione monetaria ..., loc. cit., p.72; Iudita Winkler, Contribuții numismatice..., p.90, nr.138; idem, O mincŕch Dáku a Gétu, p. 35, nr.138; Constantin Preda, op.cit., p.62, 209, 238-239, 282, 286, 291, 293, 335, 341-342; Iudita Winkler, Observații și rectificări ..., p.101.
- 76 Constantin Preda, op.cit., p.62.
- 77 Ibidem, p.291, nr.5: Sadova (jud.Dolj).
- 78 Ibidem, p.282, nr.20: Sadova (jud.Dolj), unde se afirmă că "în cuprinsul tezaurului descoperit la Sadova în 1912 s-au găsit și 37 monede de tip Aninoasa". Dar Leon Ruzicka, loc.cit., afirmă că cele 37 monede erau de tipul Moisil fig.7, ceea ce ne trimite la tipul Dobrești. Între emisiunile de tip Aninoasa și cele de tip Dobrești există diferențe evidente de ordin atât stilistic, cât și ponderal.
- 79 Constantin Preda, op.cit., p.335, nr.29: Sadova (jud.Dolj).
- 80 Ibidem, p.209, nr.29: Sadova (jud.Dolj).
- 81 Ibidem, p.238-239, nr.33: Sadova (jud.Dolj). Autorul formulează rezerve asupra realității prezenței unor monede de acest tip (25 ex.) în tezaurul de la Sadova.
- 82 Diferențele de greutate sînt în funcție de tipul emisiunilor respective.
- 83 Maria Cojocărescu, Tezaurul de tetradrahme-imitații de tip Filip III Arideul descoperit la Optășani (jud.Olt), în BSNR, 67-69, 1973-1975, p.69-74; Carmen Maria Petolescu, Notă preliminară privind un tezaur de monede de tip Alexandru - Filip III Arideul, în "Apulum", 13, 1975, p.637; idem, Tezaurul de monede de tip Filip al III-lea Arrhidaeus descoperit la Optășani, jud.Olt, în "Cercetări numismatice", 3, 1980, p.11-32 + IX pl.
- 84 V.descrierea integrală a tezaurului la Carmen Maria Petolescu, Tezaurul de monede de tip Filip al III-lea Arrhidaeus..., p.12-21.
- 85 Bucur Mitrea, Découvertes monétaires en Roumanie (XIX), în "Dacia", 20, 1976, p.289, nr.45 bis; idem, Découvertes monétaires en Roumanie, 1979 (XXIII), în "Dacia", 24, 1980, p.373, nr.28.
- 86 Constantin Preda și Valentin Drob, Tezaurul de la Urseiu, în SCN, 8, sub tipar.

- 87 Constantin Preda, Tezaurul monetar geto-dacic descoperit la Urseiu, comunicare prezentată în ședința Societății Numismatice Române din 20 decembrie 1981.
- 88 Aceași trimitere.
- 89 Constantin Preda, Monedele geto-dacilor, p.336, nr.48.
- 90 Ibidem, p.337, nr.56.
- 91 Ibidem, p.337, nr.58.
- 92 Ibidem, p.337, nr.60.
- 93 V. harta publicată de autorul citat, ibidem, p.339.
- 94 Ibidem, p.186 și 193 (cu toate rezervele exprimate de autor).
- 95 O încercare generală de a atribui emisiunile monetare locale unor anumite triburi sau uniuni de triburi geto-dacice la Constantin Preda, op.cit., p.407-432. V. și Iudita Winkler, Observații și rectificări..., p.105.
- 96 Imitațiile de tip Alexandru cel Mare și cele de tip Filip al III-lea, cu toate că au aceleași tipuri de avers și revers, reprezintă în realitate emisiuni diferite și, ca atare, nu pot fi încadrate în aceeași grupă.
- 97 Constantin Preda, op.cit., p.381.
- 98 Corneliu Secășanu, op.cit.
- 99 Iudita Winkler, Drahma și hemidrahma..., p.88.
- 100 Constantin Preda, op.cit., p.332-340.
- 101 Ibidem, p.332-335.
- 102 Ibidem, p.333-334.
- 103 Ibidem, p.332-335.

Abrevieri: AMN: "Acta Musei Napocensis"; BSNR: "Buletinul Societății Numismatice Române"; CNA: "Cronica numismatică și arheologică"; IGCH: An Inventory of Greek Coin Hoards, editors Margaret Thompson, Otto Mørkholm, Colin M. Kraay, New York, 1973; NSb: "Numismaticky sbornik"; SCIV, SCIVA: "Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)"; SCN: Studii și cercetări de numismatică; SCȘ-Cluj: "Studii și cercetări științifice"-Cluj.

LE STADE DE L'ÉCONOMIE MONÉTAIRE DANS LA SOCIÉTÉ GÉTO-DACE DURANT LA SECONDE MOITIÉ DU IIe SIÈCLE AV.N.È.

Résumé

L'auteur reprend la discussion d'une thèse qu'il avait communiquée en 1944 et faite imprimer en 1947 et qui postulait la création par les Géo-Daces, à une certaine époque, d'un système monétaire propre, comprenant au moins deux nominaux différents, à savoir la drachme et la didrachme géto-daces (voir Oct. Iliescu, Sisteme naționale în economia monetară a dacilor, dans "Buletinul Societății Numismatice

Mettant à profit l'étude comparée de quelques trésors comprenant des monnaies géto-daces - notamment Comana, 1915; Sadova, 1912; Optășani, 1971-1977 et Urseiu, 1940 (?), dont le dernier est encore inédit - l'auteur souligne le fait que tous ces trésors englobent des pièces qui représentent deux ou trois nominaux différents. En effet, le trésor de Comana est composé de drachmes, didrachmes et, très probablement, de tétradrachmes provenant d'émissions locales; celui de Sadova comprend des tétradrachmes et des didrachmes géto-daces de plusieurs types; le trésor d'Optășani englobe des tétradrachmes et des drachmes géto-daces du même type, Philippe III Arrhidée, tandis que le trésor découvert à Urseiu nous offre des tétradrachmes et des drachmes de ce dernier type et des didrachmes, émissions tardives d'un prototype local qui, à l'origine, avait pris comme modèle le tétradrachme royal de Philippe II de Macédoine. La diffusion de ces trésors embrasse un territoire qui s'étend au nord du Danube à l'est de la rivière Jiul jusqu'à l'ouest de la rivière Prahova. On trouve également au sud du Danube, en Bulgarie, des trésors à une composition similaire et qui, du point de vue de leur diffusion, représentent un pendant symétrique de ceux cités un peu plus haut. Tous ces trésors datent grosso modo de la seconde moitié du IIe siècle av.n.è.

Les constatations fournies par l'étude de ces découvertes permettent à l'auteur d'étayer plus solidement la thèse élaborée en 1944/1947 et d'admettre la création par les géto-daces d'un système monétaire propre, basé sur l'émission locale de trois nominaux distincts: des tétradrachmes, des didrachmes et des drachmes, ces dernières représentant l'unité de ce même système. L'événement a dû avoir lieu à partir du milieu du IIe siècle av.n.è., mais avant la fin de ce siècle. Quant au territoire de l'ancienne Dacie qui a connu un tel stade de l'économie monétaire, il est délimité par la diffusion des trésors qui ont occasionné la reprise de ces recherches.

En ce qui concerne le nominal le plus petit émis par les Géo-Daces, l'auteur souligne en conclusion deux aspects distincts. En premier lieu, se rangeant à l'opinion exprimée par Constantin Preda, Monedele geto-dacilor, Bucarest, 1973, p.381, il estime que ce nominal était une drachme, donc l'unité du système monétaire autochtone, et que, en dépit de l'écart parfois considérable des valeurs pondérales de ces monnaies, les Géo-Daces n'ont jamais émis une monnaie divisionnaire, une hémidrachme. A son avis, l'opinion contraire, qui avait été exprimée d'abord par Corneliu Secășanu (Monete și camee, dans "Cronica numismatică și arheologică", 17, 1943, p.166) et acceptée ensuite par Iudita Winkler (Drahma și hemidrahma în sistemul monetar al daco-geților, dans "Acta Musei Napocensis", 3, 1966, p.88), doit aujourd'hui être abandonnée.

En second lieu, l'auteur met en évidence la particularité de la diffusion de ces drachmes géto-daces, qui ont été découvertes plus

fréquemment isolées que dans la composition d'un trésor monétaire. En effet, on en connaît à présent 16 trouvailles isolées contre 5 trésors. Il faut encore noter que parmi les trouvailles isolées, on compte des découvertes de drachmes géto-daces, effectuées sur les sites d'anciennes habitations géto-daces. Le fait est d'une importance considérable, car il montre l'emploi fréquent de la drachme dans le mécanisme intime des échanges économiques. Il s'agit donc d'une étape qui précède et prépare la pénétration dominante en Dacie du denier romain républicain.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig.1.-Drachme gétique de type Dumbrăveni; poids 2,94 g.